

درس اول

تورا چگونه بشناسم؟

نروم جز به همان ره که توأم راهنمایی
همه توحید تو گویم که به توحید سزایی
تو نمایندهٔ فضل، تو سزاوار ثنایی
بری از بیم و امید، بری از عیب و خطایی
نتوان شبهه تو جستن، که تو در وهم نیایی
نه بجنبی نه بگردی، نه بکاهی نه فزایی
همه نوری و سروری، همه جودی و سخای^۱

ملکا ذکر تو گویم که تو پاک و خدایی
همه درگاه تو جویم همه از فضل تو پویم
تو حکیمی، تو عظیمی، تو کریمی، تو رحیمی
بری از رنج و گدازی، بری از درد و نیازی
نتوان وصف تو گفتن که تو در فهم ننگجی
بند این خلق و تو بودی، نبود خلق و تو باشی
همه عزّی و جلالی، همه علمی و یقینی

فعالیت کلاسی

۱- صفتهایی را که در این شعر به خدا نسبت داده شده است، بیان کنید.

ملک، پاک، راهنما، بخشنده، حکیم، احد، عظیم، رحیم،
فاضل، حمید، عزیز، علم، نور، ابدی.

۲- چه صفات دیگری از خدا می‌شناسید، که در این شعر به آن اشاره نشده

است؟
غافر - رزاق - ستار - عزیز - مهیمن

۱- سنایی، شاعر قرن پنجم و ششم قمری.

راه‌های شناخت صفات خداوند

یکی از موضوعاتی که همیشه ذهن انسان را به خود مشغول کرده است، یافتن راهی برای شناخت هرچه بهتر خالق و آفریدگار هستی است. بشر همواره به دنبال یافتن پاسخ این پرسش بوده است که خدایی که او و هستی را خلق کرده، و قرار است روزی به سوی او بازگردد، چگونه خدایی است؟ چه ویژگی‌هایی دارد؟ آیا او به همه چیز عالم است؟ او قادر به انجام دادن چه کارهایی است؟ او با بندگان خود چگونه رفتار می‌کند؟

یافتن پاسخ این پرسش‌ها، نیازمند دستیابی انسان به منبعی است که اطلاعاتی دقیق و حقیقی در اختیار او بگذارد تا با تکیه بر آن بتواند به شناختی صحیح و به دور از اشتباه و خطا درباره‌ی خداوند، دست یابد. البته ما انسان‌ها به دلیل توانایی‌های محدود خود، امکان شناخت کامل خدای نامحدود را نداریم؛ به همین دلیل رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله می‌فرماید:

چرا ما انسان‌ها توانایی شناخت کامل خداوند را نداریم؟
ما عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ^۱
آن چنان که شایسته‌ی معرفت توست، تو را نشناختیم.

ما به قدر توان و درک خود، می‌توانیم به شناختی محدود از خداوند، دست یابیم؛ در این درس با دو راه که به ما در شناخت هرچه بیشتر خداوند کمک می‌کند، آشنا می‌شویم:

تفکر در کتاب آسمانی یعنی چه؟

۱- تفکر در کتاب آسمانی

بهترین راه برای شناخت صفات خداوند مراجعه به سخن خود اوست. توصیف خداوند از خود، توصیفی دقیق و بی‌نقص است که می‌تواند ما را در شناخت صحیح او، یاری دهد. با مراجعه به قرآن که سخن خداوند است، با آیات زیادی روبه‌رو می‌شویم که هر کدام به بیان بخشی از ویژگی‌ها و صفات خداوند می‌پردازد؛ قرآن کریم به ما می‌آموزد:

خداوند بر همه چیز آگاه است؛ او از آنچه در قلب ما می‌گذرد^۲، از آنچه چشم‌های ما می‌بیند^۳، و آنچه در گوش دیگران نجوا می‌کنیم، آگاه است^۴؛ او حتی از فرو افتادن برگ درختی در گوشه‌ای از

۳- سوره غافر، آیه ۱۹.

۲- سوره احزاب، آیه ۵۱.

۱- بحار الانوار، ج ۶۸، ص ۲۳.

۴- سوره توبه، آیه ۷۸.

جهان نیز با خبر است!؛ خلاصه اینکه هیچ چیز آشکار یا پنهانی نیست مگر آنکه خدا به آن علم دارد :

این آیه به کدام صفت الهی اشاره می کند؟ دانای نهران
إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفَى^۲
او هر آشکار و نهانی را می داند.

خداوند مهربان است و مهربانی او همه چیز و همه کس را در بر گرفته است^۳. او آن قدر مهربان است که مهرورزی بر بندگان را بر خود واجب کرده^۴ و خود را دوستدار آنان نامیده است :

وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ^۵

ترجمه آیه را بنویسید

او بسیار آمرزنده و دوستدار بندگانست.*

این آیه به کدام صفت الهی اشاره می کند؟ دوستدار بندگان
با وجود این، او مجازات کننده نیز است و کسانی را که به مبارزه با حق برمی خیزند و از گناه و سرکشی دست بر نمی دارند، از رحمت خویش محروم و به عذابی دردناک گرفتار می کند :

وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ فَبِإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ^۶

و هر که با خدا دشمنی کند بداند که خداوند به سختی عقوبت می کند.

او به بندگان ظلم نمی کند؛ بلکه انسان ها با گناهان و خطاهایشان به خود ظلم می کنند و خود را در مسیر گرفتاری و هلاکت قرار می دهند :

إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا وَلَكِنَّ النَّاسَ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ^۷

خداوند به مردم هیچ ستمی نمی کند بلکه این مردمند که به خود ستم می کنند.

تهیه کننده: مسعود صیدری گروه معارف شهرستان ماهشهر

۱- سورة أنعام، آیه ۵۹.	۲- سورة اعلی، آیه ۷.	۳- سورة اعراف، آیه ۱۵۶.
۴- سورة أنعام، آیه ۱۲.	۵- سورة بروج، آیه ۱۴.	۶- سورة حشر، آیه ۴.
۷- سورة یونس، آیه ۴۴.	* آیه با ترجمه حفظ شود.	

خداوند چه کسانی را با آغوش باز می پذیرد؟

البته خداوند کسانی را که از گناه خویش پشیمان شوند و توبه کنند، با آغوش باز می پذیرد؛ چرا

که او خود را خدای «بسیار توبه پذیر» معرفی می کند^۱ و توبه کنندگان را دوست می دارد.

این آیه به کدام صفت الهی اشاره می کند؟ توبه پذیر

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ^۲

همانا خداوند توبه کنندگان را دوست دارد.

علت وضع قوانین و احکام الهی چیست؟

خداوند با احکام و قوانینش نمی خواهد بر بندگانش سخت بگیرد؛ بلکه برای هدایت انسان و

راهنمایی او به سمت سعادت و خوشبختی و جلوگیری از گمراهی او این قوانین را قرار داده است.

مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ^۳

خداوند نمی خواهد [با احکامش] شما را در سختی و مشقت قرار دهد، بلکه می خواهد شما را [از

آلودگی ها] پاک کند و نعمتش را بر شما تمام نماید، تا شکر او را به جای آورید.

و سرانجام اینکه خداوند خود را در قرآن بهترین روزی دهنده^۴، بهترین یاری کننده^۵ و بهترین

سرپرست^۶ معرفی می کند.

خداوند خود را در قرآن چگونه معرفی می کند؟

با همفکری هم گروهی های خود بگویند چه صفتی از صفات خداوند

در قرآن کریم بیشتر تکرار شده است؟ به نظر شما چرا؟

رحمت ۵۰۰ بار - رحمان ۱۵۷ بار - رحیم ۱۶۷ بار

۳- سوره بقره، آیه ۲۲۲.

۲- سوره بقره، آیه ۱۶۰.

۱- سوره نساء، آیه ۲۷.

۶- سوره آل عمران، آیه ۱۵۰.

۵- سوره جمعه، آیه ۱۱.

۴- سوره مائده، آیه ۶.

۷- سوره انفال، آیه ۴۰.

حضرت علی علیه السلام در خطبه ۹۱ نهج البلاغه در توصیف خداوند می فرماید :

«... خداوند از اندرون لانه‌های تابستانی مورچگان و خانه‌های زمستانی حشرات، از آهنگ اندوهبار زنان غم‌دیده و صدای آهسته قدم‌ها آگاهی دارد. خدای سبحان از جایگاه پرورش میوه در درون پرده‌های شکوفه و از مخفیگاه حیوانات وحشی در دل غارها و کوه‌ها و اعماق دره‌ها، از نهانگاه پشه‌ها بین ساقه‌ها و پوست درختان و از محل پیوستگی برگ‌ها به شاخسارها آگاه است.

خدا از آنچه پردهٔ ابر را به وجود می آورد و به هم می‌پیوندد و از قطرات بارانی که از ابرهای متراکم می‌بارد و از آنچه گردبادها از روی زمین بر می‌دارند و باران‌ها با سیلاب آن را فرو می‌نشانند و نابود می‌کنند، از ریشهٔ گیاهان زمین که میان انبوه شن و ماسه پنهان شده است، از لانهٔ پرندگانی که در قله‌های بلند کوه‌ها جای گرفته‌اند و از نغمهٔ مرغان در آشیانه‌های تاریک، از مرواریدهایی که در دل صدف‌ها پنهان است، و امواج دریاهایی که آنها را در دامن خویش پروراندند، آگاهی دارد. این همه آگاهی هیچ‌گونه زحمت و دشواری برای او ندارد و برای نگهداری این همه مخلوقات رنگارنگ که پدیدآورده است، دچار نگرانی نمی‌شود و در تدبیر امور مخلوقات، سستی و ملالی در او راه نمی‌یابد. . . .

خدایا تو سزاوار زیباترین توصیف‌هایی و درخور آنی که فراوان ستایشت کنند. اگر تو را آرزو کنند بهترین آرزویی و اگر به تو امید بندند بهترین امیدی.»

تفکر در کتاب خلقت یعنی چه؟

۲- تفکر در کتاب خلقت

راه دیگر شناختن صفات خداوند، تفکر در کتاب خلقت است؛ یعنی از طریق آثار و نشانه‌های او که در سراسر جهان آفرینش متجلی است، به ویژگی‌های او بی‌بریم؛ همان‌گونه که با دیدن نوشته‌های علاوه بر بی‌بردن به وجود نویسنده، به میزان علم و دانایی و نوع افکار و اندیشه‌های بی‌می‌بریم، یا همان‌گونه که با دیدن ساختمانی، از وجود سازنده و میزان مهارت و توانایی وی باخبر می‌شویم، با تفکر در جهان خلقت نیز می‌توانیم علاوه بر بی‌بردن به وجود خالق بی‌همتا با برخی از ویژگی‌ها و صفات او نیز آشنا شویم.

تنها کافی است به تفکر در عالم بنشینیم؛ آنگاه این جهان را همچون جاده‌ای رهنمون به سوی او خواهیم یافت. زیبایی‌های عالم، جلوه‌ای از زیبایی او، خوبی‌های آن، روایتگر نیکی او و عظمت‌های آن، پرتوی از قدرت و بزرگی اوست. گویی تمام اجزای عالم از او سخن می‌گویند.

این بیت شعر به کدامیک از راههای شناخت خدا ارتباط دارد؟ تفکر در کتاب خلقت

برک درختان سبز در نظر هوشار هر ورقش دفتر می است معرفت کردگار^۱

البته به هر میزان که علم و دانش ما افزایش می یابد، بیشتر از گذشته آثار علم و قدرت خداوند را در جهان درمی یابیم و در برابر این همه عظمت، به شگفتی می آییم؛ آن چنان که عقل و اندیشه دانشمندان نیز در برابر این همه شگفتی، به حیرت می آید.

آلبرت اینشتین^۲، فیزیکدان نامی معاصر، درباره مواجهه انسان با شگفتی های بی پایان طبیعت می گوید: «ما انسان ها همچون طفلی خردسال هستیم که وارد کتابخانه ای بزرگ می شود که همه دیوارهای آن از زمین تا سقف با کتاب هایی به زبان های گوناگون پوشیده شده است. کودک می داند که باید کسی آن کتاب ها را نوشته باشد... کودک طرحی مشخص در ترتیب کتاب ها می بیند؛ نظمی اسرارآمیز که او آن را درک نمی کند؛ ولی می تواند با حسی مبهم حدس بزند. به نظر من وضعیت این کودک همانند وضعیت عقل انسان در برابر خداست...»^۳.

تهیه کننده: مسعود صیدری گروه معارف شهرستان ماهشهر

۱- Albert Einstein

۲- سعدی

۳- فیزیکدانان غربی و مسئله خدا باوری، مهدی گلشنی، صص ۴۶ و ۴۷.

چه صفاتی را نمی توان به خداوند نسبت داد؟

یک پرسش

اگر مخلوقات و موجودات جهان، آیات و نشانه‌های الهی اند و از طریق آنها می توان به صفات خالقشان پی برد، آیا می توان هر صفتی را که در مخلوقات می بینیم، به خداوند متعال نسبت دهیم؟ برای مثال، آیا می توان خداوند را دارای جسم و محدود به زمان و مکان دانست؟ هر خوبی و کمالی که مخلوقات دارند، از خالق دریافت کرده اند و کسی می تواند کمال و خوبی را به دیگری دهد که خود نیز آن را دارا باشد. بنابراین خداوند سرچشمه همه خوبی ها و کمالات است.

اما صفاتی که از مخلوق بودن و محدود بودن موجودات سرچشمه می گیرد، مثل جهل، ظلم، ضعف و جسمانی بودن، که همه نوعی نقص و کاستی است، در خدای متعال نیست؛ زیرا خداوند مخلوق و محدود نیست. به عبارت دیگر با توجه به اینکه خداوند کامل و بی نقص است، نمی تواند دارای چنین صفاتی باشد. به عنوان نمونه این گونه نیست که خداوند همچون ما اگر در این مکان حضور داشته باشد، از مکان دیگر بی خبر باشد؛ یعنی خدا مثل اجسام محدود به یک مکان خاص نیست.

با همفکری اعضای گروه خود، برخی از صفاتی را که ویژه ما مخلوقات است و نمی توان آنها را به خدا نسبت داد، بیان کنید.

وقتی می گوئیم الحمد لله یعنی چه؟

حمد و تسبیح

شما با ذکرهای زیر به خوبی آشنایی؛ زیرا در هر نماز آنها را تکرار می کنید:

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَ بِحَمْدِهِ

سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ

آیا می دانید معنی این ذکرها چیست؟ وقتی می گوئیم الحمد لله یعنی چه؟

«حمد» به معنای «ستایش» است. وقتی می گوئیم «الحمد لله»، می خواهیم بگوئیم که «هر ستایش برای خداست». کسی و چیزی قابل ستایش است که کمالات و زیبایی هایی در او باشد. می دانیم که همه زیبایی ها و خوبی های جهان از خداست. پس ستایش حقیقی و حمد واقعی از آن اوست.

«تسبیح» به معنای «پاک و منزّه دانستن» است. وقتی می گوئیم «سبحان الله»، می خواهیم بگوئیم «خداوند از هر نقص و عیبی، منزّه است»؛ یعنی آن نقص هایی که در سایر موجودات است، در او نیست و او خدایی کامل و بی نقص است.

وقتی می گوئیم سبحان الله یعنی چه؟

- ۱- راه‌های شناخت صفات خداوند را نام ببرید و درباره هر کدام به اختصار توضیح دهید. **تفکر در کتاب آسمانی**
- ۲- حمد و تسبیح خداوند به چه معناست؟
- حرفه** به معنی ستایش است   تسبیح به معنی پاک و منزّه دانستن است

تهیه کننده: مسعود صیدری گروه معارف شهرستان ماهشهر

پیشنهادهای

- ۱- با مراجعه به آیات ۵۸ تا ۶۵ سوره حج و آیات ۲۵ تا ۳۰ سوره شوری، آیاتی را که در آن به شناخت خدا اشاره شده، یادداشت و آنها را با خطی زیبا بنویسید و در کلاس نصب کنید.
- ۲- از دعاهای بسیار زیبا که به حمد و تسبیح خداوند پرداخته است، دعای جوشن کبیر و دعای روز عرفه است. با مراجعه به آنها برخی از صفات خدا را که در این دعاها ذکر شده است، استخراج کنید و در کلاس ارائه دهید.

ما انسان ها، امکان شناخت کامل خداوند نامحدود را نداریم . **درست** نادرست

می توانیم هر صفتی را که در مخلوقات می بینیم، به خداوند متعال نسبت دهیم . درست . **نادرست**

در نمونه های زیر « حمد و تسبیح » را مشخص کنید .

الف) مریم می گوید: « خدایا تو پروردگار جهانی ، تو رحمان و رحیمی » :

ب) علی می گوید: « خدایا تو نیازمند نیستی ، تو شریک نداری . » :

ج) در نماز می خوانیم: « الحمد لله رب العالمین » :

تسبیح

حمد

تسبیح

حمد

تسبیح

حمد

المی

ای خدایی که هرگاه بنده ای به توری آورد، او را جزء مقربان خود می گردانی؛
ای خدایی که هرگاه بنده ای به تو امید بندد، ناامیدش نمی کنی؛
چگونه فراموش کنم تو را، در حالی که تو همیشه بیاد منی؛
و چگونه دل از یاد تو بردارم، در حالی که همیشه در کنار منی؛
خدایا دست خود را به سوی لطف و کرم تو دراز کردم
و دل به موهبت های تو بستم؛
پس مرا برای خود پاک و خالص کن
و ما را از بندگان برگزیده ات قرار ده!